HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI
ENSTİTÜSÜ

OĞUZLAR

Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri

Editörler
Tufan GÜNDÜZ
Mikail CENGİZ

Yunus Emre Enstitüsü

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ YAYINLARI

OĞUZLAR: DİLLERİ, TARİHLERİ VE KÜLTÜRLERİ

5. ULUSLARARASı TÜRKİYAT ARAŞTıRMALARı SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ

EDİTÖRLER
TUFAN GÜNDÜZ
MİKAİL CENGİZ

ANKARA / 2015

Sempozyum Düzenleme Komitesi

Prof.Dr. Tufan GÜNDÜZ	Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
Prof.Dr. Yunus KOÇ	Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
Prof.Dr. Mehmet ÖLMEZ	Yıldız Teknik Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Doç.Dr. Cahit GELEKÇİ	Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü
Doç.Dr. Bülent GÜL	Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
Araş.Gör. Mikail CENGİZ	Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
Araş.Gör. Tevfik Orçun ÖZGÜN	Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
Araş.Gör. Meral UÇMAZ	Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
Araş.Gör. Gülhan YAMAN	Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

ISBN: 978-975-491-405-4

Baskı

Hacettepe Üniversitesi tarafından
Hacettepe Üniversitesi Basımevine 500 adet bastırılmıştır.

Adres

Hacettepe Üniversitesi
Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
Beytepe, 06532 Ankara-TÜRKİYE
Tel: +90 312 297 67 71, Belgeç: +90 312 297 71 71
E-posta: turkiyat@hacettepe.edu.tr

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ.....7

AÇIŞ KONUŞMALARI

Prof.Dr. Yunus KOÇ.....9

Prof.Dr. Hayati DEVELİ.....11

Prof.Dr. A. Murat TUNCER.....13

BİLDİRİLER

Ahmet Bican ERCİLASUN

Oğuz Adının Etimolojisi.....15

Ahmet TAŞAĞIL

Oğuzların Tarih Sahnesine Çıkışı Hakkında.....21

Abdurrahman DEVECİ

Selçuklu Dönemi Resim Sanatı.....31

Akartürk KARAHAN

Dîvânü Luğâti't-Türk'e Göre Oğuzca.....41

Ali AHMETBEYOĞLU

Uzlar.....61

Ali AKAR / Banu SITKI

Oğuzcanın Kuzey Sınırları: Kırım Yarlıklarında Oğuzca Öğeler.....69

Ali Sinan BİLGİLİ

Osmanlı Devlet Hukukunda Boy Beyi.....89

Andrey KUBATİN

Özbek Oğuzcası ve Onun Horasan Türkçesiyle Benzerlikleri ve Farklılıkları 111

Arif SARI

Dulkadirli Sahasında Oğuz Boyları.....121

Aydın USTA

Müslüman-Haçlı Mücadelelerinde Türkmenler/Oğuzlar.....127

Ayhan PALA

Oğuz Kağan Kimdir?.....133

Ayşe ATICI ARAYANCAN

Karakoyunluların Menşeî Hakkında Bazı Görüşler.....137

Cahandar BAYOĞLU

Oğuzlar ve Türk Kimliyi.....141

Cengiz BUYAR

Kırgız Tarihî Kaynaklarında ve Araştırmalarında Oğuzlar.....151

Ergin AYAN

Tuğrul Bey Döneminde Oğuzların İran Coğrafyasında Yayılmaları.....161

Erhan AKTAŞ

Oğuznâmelerde Nökerler ve Nökerlik Kurumu.....179

Erkin EKREM

Çin Kaynaklarında Dokuz Oğuz Meselesi: Sayısal Yapısı.....189

Ersin GÜLSOY

XVII. Yüzyılda Yeni-İl Türkmenleri.....221

Fatma AKIN
XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Avşarların İskânı.....229
Feridun M. EMECEN
Kayılar ve Osmanlılar: Sahte Bir Kimlik İnşası mı?.....237
Ferruh AĞCA
Eski Uygur ve Eski Oğuz Türkçelerinde Yuvarlaklaşma Eğilimleri.....245
Feruza DJUMANİYAZOVA
Özbeklerin Etnik Oluşumunda Oğuzların Yeri.....255
Fikret TURAN
Erken Dönem Oğuz Sözlüklerinde Yaygın Olan
Ama Sonradan Kaybolan Kelimeler Üzerine.....263
Firuz FEVZİ
Güney Türkistan'da Yaşayan Oğuz Türklerinin Üç Boyu Üzerine.....269
Fuat BOZKURT
Oğuzcanın Dağılımı ve Horasan Türkçesi.....273
Fuzuli BAYAT
Sözlü Tarihten Destana, Destandan Oğuznamelere.....285
Hassan ESMAİLİ / Rasoul ARABKHANİ
Zencan Avşarlarının Sosyo-Kültürel Yapıları Üzerine.....291
Hassan HAZRATİ
Yamçı'daki Türk Boyları Üzerine.....297
Hüseyin ÇINAR
Kınıklar ve Kınık Yerleşmeleri.....301
Irina NEVSKAYA / Saule TAZHIBAYEVA
Sociolinguistic Situation of Oguz Turks in Post-Soviet Kazakhstan:
The First Results of a Sociolinguistic Survey Carried out in 2013-2014.....321
Irina YUZVYAK
Türklük ve Hristiyanlık; Gagavuz Dinî Terminolojisi Üzerine Dil Araştırması.....335
İsa ÖZKAN
Hazihi'r-Risâlet-, Min Kelimât-ı Oğuznâme El-Meşhûr Bi-Atalar Sözü.....343
İsmail HASSANZADEH
Türk Boylarının Coğrafi Dağılımı ve Merend Şehri Değişimlerinde Rolü.....351
Kayrat BELEK
Kırgızistan'da Yeni Bulunan Oğuz Boylarına Ait Yazıtlar ve Oğuz Damgaları.....357
Kazım Yaşar KOPRAMAN
Memlükler Sahasında Oğuzlar.....363
Marcel ERDAL
Ana Oğuzca ve Selçuklu Oğuzcası.....369
Mehmet ÖZ
İlk Osmanlı Kroniklerinde Oğuz-Türkmen İmgesi.....377
Mihâly DOBROVITS
Oğuzların Batı Kolu Uz'lar ve Macaristanla Olan İlişkileri.....383
Mualla UYDU YÜCEL
Karadeniz'in Kuzeyinde Oğuz-Guz-Uzlar.....385
Munire HATAMOVA
Çaç'taki Oğuz Şehirleri.....405

Mustafa AKSOY
Damga (Tamga) Kavramı Bağlamında, Oğuz Damgaları mı, Türk Damgaları mı? . 413
Mustafa ALKAN
Yüreğirler.....431
Mustafa KOÇ
Devlet Dilinin Oğuzcalaşması ve
Osmanlı Türkçesi Sözdiziminde Yeni Gramer Şekilleri.....437
Nagihan DOĞAN
Arap Kaynaklarında Dokuz-Oğuzlar.....445
Nevzat ÖZKAN
Gagavuz Kültüründe Oğuz Unsurları.....455
Nurdin USEEV
Kırgız Türkçesi Ağızlarında Oğuzcaya (Türkiye Türkçesi) Benzer Unsurlar..... 465
Nurettin DEMİR / Emine YILMAZ
Aykırı Bir Metin: *Kısas-ı Enbiya*.....471
Özkul ÇOBANOĞLU
Yesi Şehri ve Oğuz Kağan Bağlamında Oğuzluk Olgusu.....477
Recepmuhammet GELDİYEV
Gozkankale ve Gozgançay (Oğuzkale ve Oğuzçay).....485
Reşat GENÇ
XI. Yüzyılda Oğuzlar.....491
Rysbek ALİMOV
Kırgızcanın İçkilik (Güneybatı) Ağızlar Grubunda
Oğuzca Alt Katmana Ait İzler.....495
Sabir RÜSTeMXANLI
Tarixşünaslığımızın Çağdaş Durumu ve ya Bize Tarix Lazımdırmı.....509
Saadettin Yağmur GÖMEÇ
Kök Türkçe Yazıtların Oğuzları Meselesi.....517
Sadettin ÖZÇELİK
Dede Korkut Destanlarında
Oğuzların Teşkilatlanması Hakkında Bazı Kültürel Unsurlar.....523
Sadullah GÜLTEN
Oğuzların Karkın Boyu.....533
Semih TEZCAN
Eski Anadolu ve Rumeli Türkçesinin Söz Varlığı Üzerine.....545
Shahrouz AGHATABAI
İran Türkmenlerinde Sözlükçülük Çalışmaları.....551
Sıddık ÇALIK
Ad Bilimi Çerçevesinde Tapu Tahrir Defterlerinin Değerlendirilmesine Örnek:
XVI. Yüzyılın Başlarında Ankara ve Çevresinde Konar-Göçerler ve Oğuz Boyları.. 555
Somayeh EASY CENGİZ
Oğuznâme ve Şehnâme'nin Başkahramanlarının Özelliklerine Genel Bir Bakış..... 575
Suavi AYDIN
Tarihsel Oğuz Aşiret Grupları Bağlamında Konar-Göçerlik ve Aşiret Sorunu... 587
TanziİB RÜSTeMXANLI
Azerbaycan Aydınlarında Oğuzluq ve Türklük Duyğusu.....597

Tufan GÜNDÜZ
Bayındırlar.....609
Tuncer GÜLENSOY
Anadolu ve Rumeli'de Oğuz Boy ve Yer Adları Üzerine Bir Değerlendirme.....613
Turgut TOK
Denizli ve Yöresinde Oğuz Yerleşimine Dair Bazı Tespitler.....617
Umut ÜREN
Oğuzluğun Batı Temsilcilerinden: Berendiler.....629
Yaghoob RAHİMİ DASHLİBOROON
İran'da Oğuz / Türkmen Boyları.....635
Yaşar KALAFAT
Anadolu Türkmen/Oğuz Fes ve Düğün Bayraklarında Mitolojik İzler Aranabilir mi? (Sıraçlar-Tülekler-Abdallar-Salurlar-Dadaliler-Bektikler).....643
Yavuz KARTALLIOĞLU
Osmanlı Konuşma Dilinin Kaynakları.....661
Yılmaz KURT
XVI. Yüzyılda Çukurova'da Oğuz Boyları.....671
Yong-Söng LI
A Fieldwork Report on Salar.....687
Zekiye TUNÇ
Karadeniz Bölgesinde Hristiyan Oğuz Boyları.....695
Zeynep KORKMAZ
Oğuzcanın Orta Türkçe Dönemini Oluşturan Eski Anadolu Türkçesinin Tarihî, Sosyal ve Kültürel Gelişmelerden Kaynaklanan Dil Yapısı Üzerinde Genel Bir Değerlendirme.....705
Zeynep ŞİMŞEK UMAÇ
Anadolu Ağızlarında Etnik Yapının Tespiti ve Çepni Ağzı Örneği.....717
Ziver HÜSEYNLİ
Türkçeden Farsçaya Geçmiş Kelimeler (Safeviler Dönemi).....721
Zühal ÖLMEZ
Ebulgazi'ye Göre Oğuz Boylarının Damgaları ve Kuşları.....729

DEĞERLENDİRME VE KAPANIŞ OTURUMU.....751

KATILIMCILAR.....765

OĞUZLUĞUN BATI TEMSİLCİLERİNDEN: BERENDİLER

UMUT ÜREN

XI-XIII. yüzyıllarda Karadeniz'in kuzey bozkırlarında faal Türk kavimlerinden birisi olan Berendiler, Rus kaynağı Povest'de ilk olarak 1094 yılındaki gelişmelerin bahsedildiği satırlarda, bölgedeki Peçenek ve Torklarla birlikte karşımıza çıkmaktadır (Yücel, 2007, s. 50). Povest'te Berendilerle birlikte Tork, Torky ve nadiren Türkmen olarak anılan diğer kavim Bizans kaynaklarının Uzlar olarak zikrettiği, Oğuz boylarının batı kanadını teşkil eden halk idi. Berendiler ile Uzlar bölgedeki bütün gelişmelerde birlikte anılmışlardır. Kaynaktaki ifadeler Berendilerin ilk anıldıkları tarihten itibaren önemli bir güce sahip olduğunu gösterir niteliktedir. Rus knezlikleri himayesinde hizmet gören Berendlilerin seferlere 1500-2000 kişilik bir orduyla destek verdiğine dair kayıtlar mevcuttur (Yücel, 2007, s. 50). Kavmin bazı durumlarda 30.000 kişilik bir orduyu da çıkarabildiğini söyleyen satırlar ise Karadeniz araştırmalarının ülkemizdeki yol başçısı rahmetli Kurat tarafından mübalağalı bulunmuştur. Ancak ilerleyen satırlarda da görüleceği üzere Rus knezlerinin yanlarına çekmekten mutluluk duydukları hatta dostluklarını kaybetmeme pahasına antlaşma tekliflerini geri çevirdikleri bu kavim için söylenen sayılar pek de abartılı olmayabilir (Rasovskii, 2012, s. 26).

Genel olarak Peçenek ve Uzlarla ilgili hadiselerle ve aynı çevrelerde anılan kavmin menşei konusunda yapılan çalışmalarda farklı öneriler sunulmuştur. Kafesoğlu ve Rasonyi'ye göre Berendiler bir Peçenek kavmidir (Kafesoğlu, 2005, s. 194; Râsonyi, 1993, s. 132). Kurat, kavmin Peçeneklerden tamamıyla ayrı olduğu kanısındadır ancak bununla birlikte kökenleri konusunda herhangi bir öneride bulunmamıştır. Pritsak, Berenderi Uzların en büyük kolu olarak değerlendirir (Pritsak, 2002, ss. 518-519). Golubovskiy de onların Uzların bir kolu olduğunu iddia eder. Hazar çalışmalarının önde gelen isimlerinden Artamanov ise onları Kıpçak bünyesinde değerlendirerek, Uzlarla farklı köklere sahip olduklarını düşünmektedir (Artamanov, 2004, s. 538). Bize göre şimdiye kadar öne sürülmüş tekliflerden en güçlüsü Uzlar çerçevesindeki değerlendirmelerdir. İsimlerinin sürekli olarak Uzlarla beraber Galiç ve Kiev

Knezliği sahasında ve Suzdal-Rostov çevresinde anılmış olması da bu görüşü destekler mahiyettedir. Peçeneklerin hareket sahası genel itibari ile Kiev dolayları olmuş, daha kuzeye çıkmamışlardır. Bundan başka Rus kaynaklarında Peçeneklerin ilk zikrediliş tarihi 915, Berendilerin ise 1094'tür. Yıllıkların yaklaşık 200 yıl gibi uzun bir süre böyle bir birlikteliği kaçırması düşünülemez. Bozkırlı kavimlerde, isimlerinin zaman zaman yükselmesine paralel olarak rollerin değiştiği defalarca görülmüştür. Muhtemelen burada da böyle bir ilişki söz konusu olmuş, vaktiyle Uz birliği içerisinde yer alan Berendiler güçlenerek isimlerini onların önüne geçirmişlerdir. Ancak her iki kavminde üstte Oğuz çatısında birleştiği ve Oğuzluğun batı kanadını temsil ettikleri gerçeği açıktır.

Berendi isminin kökeni ve anlamı meselesi tıpkı menşei tartışmaları gibi farklı teklifleri beraberinde getirmiştir. Rasonyi, ismin *-be/den* (vermek) *ber-in-di* (verilen) hâline dönüşümü üzerinde durmuş, bu yaklaşım Golden tarafından da kabul görmüştür. Bu teklifi reddeden Pritsak, *"ber-in"* şeklinin çok nadir olduğunu ve özel isimlerde kullanılmadığını, Beren adının Macarcada da olduğu gibi fiil değil isim köklü olduğunu belirtmiştir (Pritsak, 2002, s. 519). Kelimenin anlamının altın kartal olduğundan şüphe duymayan Pritsak, kavim adının altın kartallı olarak değerlendirilmesi gerektiği düşünmektedir.[1] Prtisak, aynı zamanda kelimenin anlamının en iyi, Kırgız Türkçesinde korunduğunu söyler. A. N. Baskakov, sondaki -dey ekinin benzetmeyi (gibi) karşıladığını söyleyerek Beren kelimesinin izahını üç şekilde yapmıştır. Bunlar; hançer- kılıç, akıllı- kuvvetli- cesur, kartal- aslandır (Yücel, 2007, s. 36). Kazak Türkçesinde de Beren kelimesi cesur, sağlam, hançer anlamını korumaktadır.[2] Son olarak J. Brutzkus da Berendi kelimesinin anlamının "güneyliler" olabileceği üzerinde durmuştur. Rus dilinin etimolojik sözlüğünü hazırlayan M. Vasmer kelimenin etimolojisinin net olmadığını belirtmiştir (Vasmer, 1986, s. 155).

Uz ve Berendilere nazaran bölgeye daha erken gelenler Peçenekler idi. Rus yıllıklarına göre Peçeneklerin Rus topraklarına ilk geliş tarihleri 915'tir (Yücel, 2007, s. 36). Onları batıya kovalayanlar Uzların bizatihi kendisi olmuştu. Vaktiyle IX. yüzyılda Yayık nehri boylarında Hazar komşuluğunda yaşayan Peçeneklerin, Hazar ticaretine ve yerleşik halka zarar vermeye başlaması, Hazarların Uzların yardımına başvurmasına vesile olmuştur. Uz hücumları karşısında yerlerinden olan Peçenekler 860-880 civarında İdil'in batısına geçmek zorunda kaldılar. Yurtlarında kalan Peçenekler ise esir edilerek başka yerlere satılmışlardır (Orkun, 1933, s. 10). Eski yurtta kalan Peçeneklerin içinde bulundukları durumu 921 yılında İdil Bulgar ülkesine meşhur seyahati gerçekleştirmek üzere yola çıkan İbn Fadlan'ın satırlarında da görmek mümkündür. Oğuz yurdundan geçen seyyah Peçeneklerin, bu sıralarda Oğuzlara nazaran daha fakir olduklarını ve otlaklarının daraldığını anlatmıştır.[3]

[1] Kırgız Türkçesine göre Beren; bir kartal türü, güçlü, kuvvetli veya kahraman anlamını taşır. Yudakin K. K., *Kirgizsko Russkiy Slovar',* İzdatel'stvo Sovetskaya Etsiklopediya, Moskva 1965.

[2] *Kazak Türkçesi Sözlüğü,* Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1984, s. 44.

[3] *Ibn Fadlan Seyahatnamesi,* (aktaran; Ramazan Şeşen), İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2012, ss. 18-19.

Peçeneklerin İdil ötesine geçtiği sıralarda Bizans İmparatorluğu bir diğer Türk kavmi olan Bulgarlarla mücadele hâlinde idi. Bizans, Çar Simon önderliğindeki Bulgarların Trakya istilasından kurtuluş ümidi olarak yeni gelen Peçeneklere başvurmada gecikmemiştir. Peçenekler öncelikle yardım etmeyi kabul etmişlerse de müşterek hareket esnasında Bizans ordu kumandanlarının kendi aralarındaki ihtilafı görerek bundan vazgeçmişlerdir (Kurat, 1937, s. 85).

Peçeneklerin batıya göçü, kaynakların vermiş olduğu tarihlere göre 915'ten 1036 yılına kadar sürecek olan Peçenek-Rus mücadelelerini başlatmış oluyordu. Rus topraklarında geçen yaklaşık 121 yıl boyunca Povest'de tam on bir Peçenek akını kaydedilmiştir. Geçen sürede Peçenekler sadece Ruslarla savaşmamışlar, knezlerle müttefik hâlde başka milletlere karşı da mücadele vermişlerdir. Rus knezi Yaroslav'ın Peçeneklere son darbeyi indirmesinden biraz önce, doğudan gelen yeni bir Uz baskısı onların esas kitlesinin Tuna boylarına inmelerine sebep olmuş ve knez yurtlarında kalan Peçenek bakiyelerini mağlup emiştir. Rus yıllıklarında 1036 yenilgisinden sonra Peçenekler tamamen kaybolup gittiği ifade edilir ki bu Kiev Rusya'sı sahasından çekildiklerine işarettir. Bu son hücumla Kiev Knezliği için Peçenek bahsi kapanmış oluyordu, bölgede bulunan az sayıdaki Peçenek daha sonraki tarihlerde hudut bekçiliği görevini üstlenmişlerdir. Peçeneklerden boşalan yerlerde ise ağırlıklı olarak Uzlar görülmeye başlamıştır.

Tuna boylarına çekilen esas kitle de peşlerini burada da bırakmayan Uzların baskısıyla Bizans sınırlarına girmişlerdir. Balkanlardaki Peçenek serüveni 1091 yılında Meriç Irmağı kıyısındaki savaşla son bulmuştur. Bu son savaşta Kumanların desteklediği Bizans ordusuna[4] mağlup olan çok sayıda Peçenek'in Bizans hizmetine girdiği ve Anadolu'ya yerleştirildiklerini biliyoruz (Baştav, 1989, s. X). Bizans için bir dış tehdit unsuru olarak Peçeneklerin son kez görünmeleri 1122 yılındadır. Bu son akın da İmparator II. Ioannes tarafından bertaraf edilerek artık Bizans için Peçenek bahsi kapatılmıştır (Ostragorsky, 1999, s. 349).

Tıpkı Anadolu sahasına yönelen Oğuz boylarının ortak hareketi gibi Berendiler ile Uzlar Hazar batısına birlikte geçmiş olmalıdırlar. Bunlar arasında Peçenekleri kovalamada Uzların daha istekli olduğunu ve Berendilerin esas kitlesinin Azak'ın kuzeyindeki sahada kalarak, Ruslarla bozuşmadıkça ve Kuman baskısı gelmedikçe, bölgeden ayrılmadığını düşünmek yerinde olacaktır. Uzlar, Peçeneklere karşı giriştikleri savaşlarda nüfus kaybı yaşarken Berendiler bu sırada adeta bir istirahat dönemi geçirmişlerdir.

1060 yılı civarında artık Orta Dinyeper boylarında olduğunu bildiğimiz Uzların knezlik topraklarına yaptıkları baskınlar Rusları harekete geçirmiştir. Knezliğin sayıca üstün orduları karşısında tutunamayan Uzlar bunun üzerine Tuna boylarına çekilmek zorunda kalmışlardır. Uzların güney Rusya ovalarından çıkarak Balkan ara-

[4] Bizans İmparatoru I. Aleksios İstanbul'un hem karadan hem de denizden kuşatıldığı müşkil durumdan kurtulma çaresi olarak Kumanları görmüştür. Bizans kaynaklarına göre burada katliam gibi bir savaş olmuş Peçeneklerin tamamına yakını imha edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Ostrogorsky, G. (1999). *Bizans Devleti Tarihi,* Çev. Fikret Işıltan, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 333.

zisine girmelerinin bir diğer büyük nedeni de doğudan gelen Kuman baskısı idi (Ostragorsky, 1999, s. 317).

Uzlar, Tuna sevahiline indikten sonra eski düşmanları Peçeneklerin arkasından Trakya ve Makedonya'ya saldırmışlar, Peloponezos'a kadar ilerlemişlerdir. Ancak 1065 yılı civarındaki bu hareket büyük bir felaketle neticelenmiştir[5] *(Mikhail Psellos'un Khronographia'sı,* 1992, s. 212) Şiddetli soğuklar, hastalıklar ve Peçeneklerle mücadeleden kırılan Uzların bir kısmı Macaristan'a akın etmişse de başarılı olamamışlardır. Esas gücünü kaybeden Uzların bir kısmı Bizans hizmetine girerken bir kısmı geri dönerek Rus knezliği hizmetine girmişler ve birlikte geldikleri Berendilerle yan yana yaşamaya başlamışlardır. Uzların 1068 yılındaki son Macaristan saldırılarına Berendilerin de bir kısmı iştirak etmiştir (Yücel, 2007, s. 51).

Bu karışık ilişkiler çerçevesinde Rus yıllıklarında zaman zaman Berendilerle anılan Peçeneklerin, yukarıda bahsettiğimiz 1036 yenilgisi sonrasında, Tuna'ya inmeyerek Kiev sahasında kalan küçük grup olduğunu düşünmekteyiz. Hâlihazırda Berendilerin Peçenek grubu dâhilinde olduklarına dair ne Rus ne de Bizans kaynaklarında herhangi bir işaret bulunmamaktadır. Vaktiyle İdil'i geçerek Don ve Kuban boylarından, Kırım hatta Tuna sahasına kadar oldukça geniş bir sahaya yayılan Peçeneklerin sekiz boydan ibaret olduğu bilinmektedir.[6] Yazar İmparator Konstantin Porphyrogennetos bu uruğ isimlerini nakleder. Bunlar; Ertim, Çor, Yula, Kulbay, Karabay, Tolmaç, Kaban ve Çoban'dır (Porphyrogenitus, s. 167). Bu sekiz uruğun ayrıca kırk oymağa bölündüğü de kaynakta belirtilmiştir. Peçeneklerle oldukça yakından ilgilenen Konstantinos'un burada, Peçenekler'e bağlı, Berender gibi güçlü bir boyu kaçırması mümkün değildir.

Rus Knezlerinin askeri hizmette tercihi nispeten daha kalabalık ve aktif olduğunu düşündüğümüz Berendi'ler olmuştur. Yüksek ihtimalle Peçenek ve Ruslarla mücadelelerde Uzlar'ın büyük bir nüfus kaybına uğraması da bunda etkili idi. Bunun haricinde fırsat buldukça knezlik topraklarına akın düzenlemekten geri durmayan Uzlara nazaran Berendiler daha ılımlı bir müttefik görünümündedir.

Kiev knezliğinin zaman zaman bu güçlü müttefiki kaybetmeme uğruna gayret sarf ettiği kaynaklara yansımıştır. 1154 yılında Rus sınırlarına yapılan Kuman akınları sırasında Berendilerin çok sayıda Kumanı esir aldıkları bilinmektedir. 1155 yılında barış yapmak üzere gelen Kumanların, Berendlilerin elinde bulunan esirlerini geri istemesi Knez Yuri tarafından reddedilmiştir. Berendlilerin Kneze "biz senin ve

[5] Bizans Kaynağı, Konstantinos Dukas'ın fazla gayret sarf etmeden savaşı kazandığından bahsetmektedir. Tuna'yı geçen Oğuz boyunun, Bizans kumandanlarından Basileios ve Nikephoros Botaneiates'i esir almalarından sonra, Dukas'ın Uzlar üzerine yürümeye kalktığı ancak bu sıralarda açlık ve hastalıklar yüzünden Uzların büyük kısmının Tuna ötesine çekildiği kaydedilmiştir. Bk. *Mikhail Psellos'un Khronographia'sı.* (1992). Çev. Demirkent I., Ankara: Türk Tarih Kurumu, s. 212.

[6] Bizans kaynağı da Peçeneklerin vaktiyle Hazar ve Oğuz komşuluğunda yaşadığını ve Uzlarla giriştikleri savaşta mağlup olarak İtil'i geçtiklerini anlatmaktadır. Bu satırlarında devamında Peçeneklere dair haberleri aktaran Konstantin, Peçeneklerin boylar halinde yaşadıklarından bahsetmektedir. Constantine Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio,* s. 167.

oğullarının namusu için kendimizi feda ediyoruz" şeklindeki itirazı üzerine Yuri, Kumanlara hediyeler sunarak bu isteklerini geri çevirmiştir (Yücel, 2007, s. 386).

Rus kroniğindeki bilgiye göre 1177 yılındaki Kuman seferi esnasında, Kumanlar, Berendilerin altı şehrini alarak Rostovtsev'e doğru ilerlemişlerdir. (Yücel, 2007, s.412) Bu kısa bilgi söz konusu tarihlerde Berendilerin Rusya topraklarında hatırı sayılır bir nüfusa sahip olduklarına işaret etmektedir. Bir başka yerde Uzların ve bütün Kara-Kalpakların, Berendi topraklarından geldiklerinin söylenmesi de oldukça dikkat çekicidir (Yücel, 2007, s. 132). İki bilgi de Berendilerin köklü bir şekilde iskânına işaret ettiği gibi Peçenek ve Rus savaşlarından kalan Uz bakiyelerinin tekrar Berendilerin yanına döndüklerini de kanıtlamaktadır.

Rus knezliklerine gerek dâhili gerekse harici savaşlarda askerlik hizmeti sunan Berendiler doğudan gelen yeni göçlerle giderek güç kaybına uğramışlardır. Önce Kuman-Kıpçak ardından Moğol istilaları kavmin adının yavaş yavaş unutulmasına yol açmıştır. Bu istilalar karşısında yurtlarında tutunamayan Berendilerden bazıları Romanya ve Bulgaristan arazisine göç etmişler, kalan az sayıdaki kısım ise doğu Slavları arasında erimişlerdir. Günümüzde hala daha Bulgaristan ve Romanya topraklarında Berendi adının izlerini taşıyan yer isimleri ve soy isimlerine rastlamak mümkündür. Rasonyi, Rumen asilzadelerinde Berendey gibi soyadlarına rastlandığını ve bunun Kıpçaklar aracılığıyla geçtiğini öne sürmektedir (Râsonyi, 1993, s. 151).

Bunun haricinde Anadolu'da da Berendi adını taşıyan köy isimlerine rastlanmaktadır. XVII. yüzyılda Çukurova dolaylarında Dulkadirli oymakları arasında Berendi adı geçer (Sümer, 1980, s. 192). Günümüzde ise Antalya'nın Serik ilçesine bağlı bir köy ile Karaman'a bağlı bir köyün adı Berendi'dir. İlk bakışta bu isimler Anadolu'ya gelen Oğuz Boylarının en güçlülerinden biri olan Bayındır'la alakalı görülebilir. Ancak isimlerin yakınlığına rağmen dikkatli bir biçimde ayrı olarak kaydedilmişlerdir. Abdülkadir İnan, Ali Rıza Yalman'ın Cenupta Türkmen Oymakları isimli çalışmasında Berendi adındaki bir köyü Bayındır[7] olarak izah etmesini tenkit ederek vaktiyle Berendi isminde bir Oğuz grubunun var olduğunu belirtir (İnan, 1935, ss. 305-307). Bayındır boyu ile Berender'in aynı olabileceğini düşünen bir diğer âlim Barthold'dur (Karataev, 2002, ss. 379-380). Ancak buna delil olarak gösterilebilecek herhangi bir tarihî kayıt yahut iz mevcut değildir. Anadolu topraklarındaki bu yer isimlerinin sahipleri tıpkı Peçenekler gibi yine Bizans eliyle bölgeye yerleştirilen Türk unsurlarıyla ilgili olsa gerekir.

[7] Yalman, A. R. (2000). *Cenupta Türkmen Oymakları,* Cilt-1, Ankara: Kültür Bakanlığı, ss. 230-231. Bulgar Dağının kuzeyindeki köyden bahseden Yalman, köyün asıl adının Yerendi iken sonradan Berendi hâline dönüştüğünü söyler. Ona göre köyün isminin iki şekilde düşünülmesi gerekmektedir ki bunlardan ilki bir aşiret adı olma ihtimalidir. Buradaki teklifi Bayındır olmuştur. Diğer ihtimal ise bölgede sıklıkla toprak kayması yaşandığından adın Yerendi'den gelmiş olabileceği ihtimalidir.

KAYNAKÇA

Artamanov, M. I. (2004). *Hazar Tarihi.* İstanbul: Selenge Yayınları.

Baştav, Ş. (1989). *Bizans İmparatorluğu Tarihi, Son Devir (1261-1461).* Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Constantine Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio.* (ed. Gy. Moravcsik, İngilizce ed. J. H. Jenkins). 1967.

İbn Fadlan Seyahatnamesi. (2012). (Akt. Ramazan Şeşen). İstanbul: Yeditepe Yayınları.

İnan, A. (1935). Tahlil ve Tenkidler. *Türkiyat Mecmuası.* Cilt: 3

Kafesoğlu, İ. (2005). *Türk Milli Kültürü.* Ötüken Yayınları.

Karataev, O. (2002). Eski Türk Devrindeki Kırgız Etnik İsimleri. *Türkler Ansiklopedisi.* Cilt: 2. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Kazak Türkçesi Sözlüğü (1984). İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Kurat, A. N. (1937). *Peçenek Tarihi.* İstanbul: Devlet Basımevi.

Mıkhael Psellos'un Khronographıa'sı, (1992). Çev. Demirkent I., Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Orkun, H. (1933). *Peçenekler.* İstanbul: Remzi Kitaphanesi.

Ostrogorsky, G. (1999). *Bizans Devleti Tarihi.* Çev. Fikret Işıltan. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Prıtsak, O. (2002). Türk-Slav Ortak Yaşamı: Güneydoğu Avrupa'nın Türk Göçebeleri. *Türkler Ansiklopedisi.* Cilt: 2. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Râsonyı, L. (1993). *Tarihte Türklük.* 3. Baskı, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Ensti¬ tüsü Yayınları.

Rasovskii, D. A. (2012). *Polovitsi, Çernie Klobuki: Peçenegi, Torki i Berendei na Rusi i v Vengrii.* Moskva.

Sümer, F. (1980). *Oğuzlar (Türkmenler: Tarihleri- Boy Teşkilatı-Destanları).* İstanbul.

Vasmer, M. (1986). *Etimologiçeskii Slovari Ruskogo Yazika.* Moskva.

Yalman, A. R. (2000). *Cenupta Türkmen Oymakları.* Cilt-1, Ankara: Kültür Bakanlığı.

Yudakin, K. K. (1965). *Kirgizsko Russkiy Slovari İzdatel'stvo Sovetskaya Etsiklopediya.* Moskva.

Yücel, M. U. (2007). *Rus Yıllıklarına Göre Türkler.* Ankara: Türk Tarih Kurumu.